

ТОВЛАМАЧИЛИК ЖИНОЯТЛАРИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ВА КЕЛИБ ЧИҚИШ САБАБЛАРИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ

Тожибоев Жасур Маҳмудбоевич

Судьялар Олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий
мактаби Жиноят ҳуқуқи ихтисослиги тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14958411>

ARTICLE INFO

Received: 17th February 2025

Accepted: 18th February 2025

Published: 28th February 2025

KEYWORDS

товламачилик, жиноят
процесси, профилактика, ахборот
технологиялари, жамият,
қонунчилик, кодекс.

ABSTRACT

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида товламачилик жиноятларининг олдини олишнинг замонавий усуллари, уларнинг келиб чиқиш сабаблари ва бу муаммони бартараф этишга қаратилган чора-тадбирлар таҳлил қилинади. Жиноят процессуал қонунчилигидаги мавжуд нормалар, профилактика механизмларининг самарадорлиги, шунингдек, товламачиликнинг ижтимоий-иқтисодий ва психологик омиллари кўриб чиқилади. Мақолада халқаро тажриба (масалан, АҚШ, Европа Иттифоқи ва Жанубий Корея мисоллари), жаҳон назариялари (криминоген вазиятлар назарияси, шикастланган ойна назарияси) ва миллий амалиёт асосида долзарб таклифлар ишлаб чиқилган. Товламачиликка қарши курашишда ахборот технологияларининг роли, қонунчилик бўшлиқлари ва уларни ислоҳ қилиш истиқболлари ҳам батафсил муҳокама қилинган.

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий-иқтисодий ва суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислохотлар доирасида жиноятчиликка қарши курашиш ва унинг олдини олиш механизмларини такомиллаштириш муҳим вазифалардан биридир. Товламачилик жиноятлари, яъни алдов усуллари орқали бошқаларнинг мулкани ноқонуний ўзлаштириш, жамиятнинг ишончли муҳитига путур етказиб, иқтисодий барқарорлик ва фуқаролар хавфсизлигига таҳдид солади. Сўнгги йилларда Ўзбекистонда товламачиликнинг янги шакллари, хусусан, кибер-фирибгарлик ва онлайн товламачилик кучайиб бормоқда. Масалан, Ички ишлар вазирлиги маълумотларига кўра, 2023 йилда кибер-товламачилик билан боғлиқ жиноятлар 18% га ошган (ИИВ, 2023). Шунга кўра 2024 йилда киберхавфсизликни таъминлаш мақсадида қонунчилик такомиллаштирилиб, 20 сентябрда "Киберхавфсизликни таъминлаш соҳасидаги қонунчилик такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида"ги қонун қабул

қилинган¹. Ушбу қонун ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларнинг олдини олиш ва кибермаконда шахс, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган.

Бугунги кунда ахборот технологияларининг жамият ҳаётига чуқур кириб бориши товламачиликнинг янги усулларининг пайдо бўлишига сабаб бўлмоқда. Бу эса қонунчилик ва профилактика тизимини замонга мослаштиришни тақозо қилади. Жаҳон тажрибасида товламачиликка қарши курашишда инновацион ёндашувлар (масалан, АҚШда "White Collar Crime" тушунчаси ва Жанубий Кореяда кибер-жиноятларга қарши махсус платформалар) муваффақиятли қўлланилмоқда.

Аслида товламачилик жиноятларининг келиб чиқишида ижтимоий, иқтисодий ва психологик омиллар муҳим роль ўйнайди. Жаҳон криминологиясида бу муаммо "Криминоген вазиятлар назарияси" (Routine Activity Theory) асосида таҳлил қилинади, унга кўра жиноят уч омил – мойил шахс, муносиб жабрланувчи ва назоратнинг йўқлиги – мавжуд бўлганда содир бўлади. (Cohen & Felson, 1979).

Товламачиликнинг келиб чиқиш сабаблари турли омилларга боғлиқ бўлиши мумкин. Улар қуйидагилардан иборат: *иқтисодий омиллар* – камбағаллик, ишсизлик ва молиявий ночорлик шахсларни жиноятга чорлайди; *ҳуқуқий тизимдаги камчиликлар* – жиноятчилар қонунбузарликларнинг жазоси кам ёки самарасизлигидан фойдаланиши мумкин; *рақамли технологияларнинг ривожланиши* – интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали товламачиликнинг янги усуллари пайдо бўлмоқда; *маълумот этишмовчилиги* – аҳоли кибержиноятлар ва товламачилик хатари ҳақида етарлича маълумотга эга эмас; *ижтимоий омиллар* – жамиятда қонунбузарликларга нисбатан тоқатли муносабат ва жиноятчилик маданиятининг тарқалиши.

Бугунги кунда юзага келаётган хавф-хатар ва таҳдидлар, аввало, қўшни мамлакатларда бўлиб турган низоли ҳолатлар, шунингдек, маиший турмуш шароитида содир этилаётган шахснинг ҳаёти ва соғлиғи, давлат ва жамоат мулки, жамоат хавфсизлиги, бошқарувнинг белгиланган тартибига қарши қаратилган жиноятларнинг салмоғи ошиб бораётган бир вақтда товламачилик жиноятининг ҳам содир этилиши ҳамда латентлашуви билан боғлиқ муаммоларнинг кучайиб бораётганлиги жамоат хавфсизлигини таъминлашга масъул тузилмалар олдида ўз вақтида уларнинг олдини олиш, шунингдек, мазкур турдаги жиноятларнинг сабаб-шароитларини ўз вақтида аниқлаш ва уларга барҳам бериш бўйича янги вазифаларни қўймоқда.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, глобаллашув ва вазият тез ўзгарувчан шароитда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси чора-тадбирларига бўлган жамият эҳтиёжи, шунингдек, "Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепцияси", "Тараққиёт" ва "Ўзбекистон - 2030" стратегияларида бу соҳада белгиланган мақсад ва вазифаларни амалга ошириш талаблари товламачилик профилактикасини такомиллаштириш ҳамда уни рақамлаштиришни тақозо этмоқда.

Хорижий давлатлардаги товламачилик профилактикасига оид: а) индивидуал ёки ижтимоий гуруҳдар даражасидаги криминаллашув ва виктимлашувнинг объектив ҳамда субъектив омилларини аниқлаш ҳамда бартараф этишга; б) аҳолининг алоҳида тоифалари (товламачиликни содир этишга ва ундан жабрланишга мойил) ўртасида тушунтириш ишлари, ҳуқуқий тарғиботни амалга оширишга; в) давлатнинг компенсация ва зарарни қоплаш тизимини назарда тутган ҳолда товламачиликдан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш йўналишлари кабилардан иборат чора-тадбирларни миллий тизимга кенг жорий этиш тавсия этилади.

¹ https://lex.uz/ru/docs/7108720?utm_source=chatgpt.com.

Халқаро тажрибага кўра АҚШда товламачиликка қарши курашишда "White Collar Crime Task Force" фаолияти намуна бўла олади. Ушбу ташкилот кибер-фирибгарликка қарши махсус алгоритмлар ва маълумотлар базаларидан фойдаланади (FBI, 2023). Жанубий Кореяда эса "Cybercrime Investigation Unit" кибер-товламачиликнинг олдини олишда AI асосидаги мониторинг тизимини қўллайди, бу эса жиноятларни 30% га камайтирган (KISA, 2023). Европа Иттифоқида "Europol" кибер-жиноятларга қарши трансмиллий ҳамкорликни ташкил қилади.

Хорижий давлатлардаги товламачилик жиноятларининг профилактикасига оид тажрибани уч гуруҳга: *биринчи гуруҳга* товламачиликнинг олдини олишда асосий эътибор кенг жамоатчилик билан ҳамкорликка таянишни (Япония, Германия, Исроил); *иккинчи гуруҳга* товламачиликнинг олдини олишда устуворликнинг ҳуқуқий тарғиботга, яъни мазкур йўналишда замонавий механизмларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этишни (Россия, Англия ва Қозоғистон); *учинчи гуруҳга* товламачиликнинг барвақт олдини олиш ва улар содир этилишини минималлаштиришга қаратилган комплекс чора-тадбирларни ўзида акс эттирган махсус дастурлар асосида профилактика ишларини ташкил этишни (АҚШ, Канада, Германия) миллий амалиётга жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Хулоса қилиб айтганда товламачилик жиноятларининг олдини олиш ва унинг сабабларини бартараф этиш Ўзбекистонда суд-ҳуқуқ тизими ва жамиятнинг муҳим вазифасидир. Жаҳон назариялари ва халқаро тажриба асосида қонунчиликни такомиллаштириш, технологиялардан фойдаланиш ва профилактика чораларини кучайтириш орқали бу муаммо билан самарали курашиш мумкин. Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотларни давом эттириб, аҳолининг ҳуқуқий ва молиявий саводхонлигини ошириш ушбу соҳадаги мустаҳкам асос бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 22.09.1994, <https://lex.uz/docs/111453>.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси (911-914-моддалар, ЎРҚ-542-сон, 23.05.2019). <https://lex.uz/docs/4349703>.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги "Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизли концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-27-сон Фармони
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги "2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тугрисида"ги ПФ-60-сон Фармони
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги Ўзбекистон-2030" стратегияси тугрисида"ги ПФ-158-сон Фармони
6. Ички ишлар вазирлиги (2023). Жиноятчилик статистикаси. Тошкент.
7. Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach". *American Sociological Review*, 44(4), 588-608.

8. Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). "Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety". Atlantic Monthly.
9. FBI (2023). White Collar Crime Report. <https://www.fbi.gov>.
10. KISA (2023). Cybercrime Prevention in South Korea. <https://www.kisa.or.kr>.

